

Gerard Kramer

Belangrijke steden in het leven van Paulus

WoordStudie

Inhoud

Steden in Syrië	3
Tarsus	3
Antiochië in Syrië	4
Steden op Cyprus	5
Salamis	5
Pafos	5
Korinthe	7
De gemeente te Korinthe	8
Filippi	11
Filippi als kolonie	11
Kolonisten en christenen	12

Steden in Syrië

Tarsus

Paulus is geboren in Tarsus (Hand. 22:3), een stad die hij zelf aanduidde als 'een niet onvermaarde stad in Cilicië' (Hand. 21:39). Zijn geestelijke vorming als wetsgetrouwe Jood heeft hij weliswaar in Jeruzalem ontvangen aan de voeten van Gamaliël, maar toen hij na zijn bekering tot Christus in veiligheid moest worden gebracht door de broeders in Jeruzalem, stuurden ze hem terug naar zijn geboortestad Tarsus. Daar verbleef Paulus nog steeds, toen Barnabas hem opzocht met het verzoek de gemeente in Antiochië te komen versterken (Hand. 11:25).

In Tarsus woonden al vanaf de 7e eeuw vóór Christus Griekse kolonisten. Rond 400 v. Chr. heersten er Perzische stadhouders, maar de stad is in de Hellenistische tijd, mede door het Griekse verleden, probleemloos gehelleniseerd. In 66 v. Chr. kwam Tarsus in Romeinse handen door de veroveringen van de veldheer Pompejus. In het jaar 72 na Christus maakte keizer Vespasianus in het kader van een bestuurlijke reorganisatie de stad Tarsus tot hoofdstad – en dus tot residentie van de stadhouder – van de provincie Cilicia.

Tarsus was welvarend door de linnenindustrie. De welvaart van de arbeiders in die industrie was echter niet zo groot dat zij ook het Romeinse burgerrecht bezaten. Daarvoor was in Tarsus namelijk een minimumvermogen nodig, dat voor arbeiders niet haalbaar was. Het merendeel van de bevolking had in de Romeinse tijd daarom niet het burgerrecht. Des te opmerkelijker is het dat Paulus dit door geboorte bezat. We weten niet precies hoe het komt dat zijn – ook nog eens Joodse – familie in dit opzicht zo bevoorrecht was. Wat we evenmin weten, is of Paulus in Tarsus ook gepredikt heeft. In ieder geval zwijgt het Nieuwe Testament over een eventuele gemeente in Tarsus.

Antiochië in Syrië

Het Syrische Antiochië – ook wel Antiochië aan de Orontes genoemd – is in Paulus' leven een belangrijke stad geweest. Toen Paulus daar op initiatief van Barnabas arriveerde, was hier zojuist een bloeiende gemeente ontstaan doordat er vanuit Jeruzalem gelovigen verstrooid waren 'als gevolg van de verdrukking die wegens Stefanus had plaatsgevonden' (Hand. 11:19). Deze gelovigen waren vervolgens o.a. in Antiochië gaan prediken. Ook in deze stad bevond zich een Joodse gemeenschap.

De apostel heeft in Antiochië samen met Barnabas een grote groep gelovigen een jaar lang onderwijs gegeven. Deze gelovigen waren werkelijk discipelen (= leerlingen) van Christus, en zij waren dan ook de eersten die 'christenen' werden genoemd (Hand. 11:23-26). Paulus heeft in Antiochië dus een intensieve en langdurige onderwijstaak vervuld. We weten niet of hij daarnaast ook het evangelie heeft gepredikt.

Vanuit deze stad is Paulus samen met Barnabas aan zijn eerste zendingsreis begonnen; beide broeders zijn daar ook weer teruggekeerd om aan de gemeente verslag uit te brengen (Hand. 13:1-3; 14:26-28). Toen Paulus in Antiochië kwam, bestond de stad al zo'n drieënhalve eeuw. Antiochië, gelegen aan de rand van een grote, vruchtbare vlakte, is in 300 v. Chr. gesticht door één van de vier generaals van de toen al overleden Alexander de Grote, namelijk Seleucus I. Seleucus stichtte de stad ter ere van zijn vader, de Macedonische edelman Antiochus; vandaar de naam van de stad. Seleucus vestigde er 5300 Atheense en Macedonische kolonisten.

Al vanaf het begin had de stad daarnaast ook een grote Joodse gemeenschap, die haar bevoorrechte positie generaties later nog terugvoerde tot de al genoemde Seleucus I. Deze fraaie stad werd de koninklijke hoofdstad van het Syrische Seleucidenrijk. Na een korte periode van Armeense overheersing (83-66 v. Chr.) viel de stad in 64 v. Chr. in handen van de Romeinse veldheer Pompejus. Antiochië werd toen de hoofdstad van de Romeinse provincie Syria. Het was een welvarende stad, mede omdat hij lag aan de handelsroute van Klein-Azië naar het Middellandse Zeegebied. In de vlakte bij de stad vond op grote schaal wijnbouw en olijventeelt plaats. Vlakbij de stad lag een reusachtig laurierwoud, dat nog altijd bestaat.

Steden op Cyprus

Salamis

Toen Paulus en Barnabas vanuit Antiochië aan hun eerste zendingsreis begonnen, voeren ze eerst naar het eiland Cyprus. Aan de oostkant van Cyprus lag de stad Salamis. Het enige wat we over deze stad lezen, is dat de beide broeders er het woord van God verkondigden ‘in de synagogen van de Joden’ (Hand. 13:5). Let erop dat er sprake is van meer dan één synagoge in deze stad – iets dat we verder alleen in Jeruzalem zien (Hand. 6:9). Dat betekent dat er een aanzienlijk aantal Joden in Salamis heeft gewoond. Grieks-schrijvende Joodse auteurs als Philo en Flavius Josephus bevestigen dit. In ieder geval tot aan 116 na Chr. woonden er veel Joden. Salamis was een typisch Griekse stad, met een theater, een groot gymnasium (sportcentrum) en veel beelden. In de Hellenistische tijd was Salamis een belangrijk regeringscentrum geweest. Vanaf de Romeinse tijd werd die functie overgenomen door de stad Pafos, en werd Salamis de tweede stad van het eiland.

Er bestaat overigens nog een andere stad Salamis. Deze lag op het gelijknamige eiland Salamis, dichtbij Athene. Met name het eiland Salamis is bekend geworden vanwege de belangrijke zeeslag bij Salamis in 480 v. Chr., waarin de Grieken de Perzische vloot vernietigend verslagen hebben. Maar dit Salamis wordt in het Nieuwe Testament niet vermeld.

Pafos

De stad Pafos lag aan de westkant van Cyprus. Vandaar dat Lucas schrijft dat Paulus en Barnabas het hele eiland doorgingen ‘tot Pafos toe’ (Hand. 13:6). Behalve de Romeinse stadhouder, ‘de proconsul Sergius Paulus, een verstandig man’ (Hand. 13:7), troffen zij er ook een Joodse tovenaars aan. Overheidspersonen, zelfs keizers, hadden vaak dit soort types onder

handbereik, om hen te raadplegen over moeilijke kwesties. Pafos was al vanaf de 13^e eeuw v. Chr. een kolonie van Mycene, een stad op het Griekse vasteland. Ook was de stad het centrum van de losbandige Afrodite-cultus; een aan deze godin gewijde tempel was prominent aanwezig.

Het eiland Cyprus heeft, na een periode van o.a. Perzische overheersing, in 333 v. Chr. vrijwillig de kant van Alexander de Grote gekozen en hem geholpen de Fenicische stad Tyrus te veroveren. In 58 v. Chr. kwam Cyprus in handen van de Romeinen, die het administratief toevoegden aan de provincie Cilicia. Julius Caesar gaf het eiland in 47 v. Chr. echter cadeau aan zijn Egyptische vriendin Cleopatra, maar Augustus eiste het eiland vervolgens voor zichzelf op toen hij in 31 v. Chr. als definitieve overwinnaar uit de Romeinse burgeroorlogen tevoorschijn kwam. Hij schonk het eiland aan de Romeinse senaat, die in 22 v. Chr. een aparte, kleine provincie ervan maakte met een eigen stadhouder.

Eén van die stadhouders was de al genoemde Sergius Paulus, die niet alleen een verstandig man was, maar bovendien tot geloof kwam en versted stond van de leer van de Heer (Hand. 13:12). Deze Sergius Paulus heette officieel Lucius Sergius Paullus (inderdaad, met dubbel 'l'). We weten uit een inscriptie dat hij onder keizer Claudius (41-54 na Chr.) *curator riparum et alvei Tiberis* was, oftewel een soort dijkgraaf, met een bijzondere verantwoordelijkheid voor de oevers en de bedding (vaargeul) van de Tiber, de levensader van Rome. Door onze kennis van de carrièrepatronen van dit soort functionarissen is de conclusie te verdedigen dat Sergius Paulus daarna stadhouder van Cyprus is geworden – en niet daarvoor. Voor de suggestie die wel gedaan is dat Paulus de bijnaam van deze stadhouder heeft overgenomen omdat hij onder de indruk was van diens bekering, bestaat niet de minste grond. Lucas noemt Saulus al Paulus voordat hij melding heeft gemaakt van de bekering van de stadhouder Sergius Paulus (vgl. Hand. 13:9 en 12).

Korinthe

Korinthe heeft zijn historische betekenis vooral te danken aan de ligging ervan op de naar deze stad genoemde landengte, de Isthmus van Korinthe. De stad lag op het snijpunt van deze Griekse Noord-Zuid verbinding, die Noord-Griekenland met het zuidelijke schiereiland, de Peloponnesus, verbond. De Isthmus – waarnaar de tweejaarlijkse Isthmische spelen zijn genoemd – vormde de verbinding tussen de Korinthische Golf en de Saronische Golf. De stad had twee havens: aan de westkant Lechaëum, aan de oostkant Kenchreeën (Hand. 18:18; Rom. 16:1). De stad zelf lag ten noorden van een burcht: de Akrokorinthus.

Korinthe was een welvarende havenstad, met alles wat daarbij hoorde aan handel, verkeer en ook immoraliteit. Er was namelijk een tempel van de liefdesgodin Afrodite. De cultus van deze godin ging gepaard met grootschalige tempelprostitutie. Het ‘verderf dat door [de] begeerte in de wereld is’ (2 Petr. 1:4) had een bijna tastbare vorm gekregen in Korinthe. De inwoners hadden zelfs de twijfelachtige eer dat zij de Griekse taal hebben ‘verrijkt’ met zowel het werkwoord *korinthiazomai*, ‘leven als een Korinthiër’, d.i. ‘hoererij bedrijven’, als het zelfstandig naamwoord *korinthiastès*, ‘hoereerder’, ‘hoerenloper’. Met een *Korinthisch meisje* werd helaas meestal een prostituée bedoeld.

De economische betekenis van Korinthe nam sterk toe in de Hellenistische tijd (vanaf 338 v. Chr.), toen de stad onder het gezag kwam van Filippus II van Macedonië en zijn beroemde zoon Alexander de Grote. Toen later de Romeinen hun macht in oostelijke richting uitbreidden, moest Korinthe het in de strijd ontgelden. In 146 v. Chr. werd de stad verwoest door de Romeinse generaal Mummius. In 44 v. Chr., het sterfjaar van Julius Caesar, werd de stad ter ere van hem opnieuw gesticht, maar nu als een Romeinse burgerkolonie met de naam *Colonia Laus Iulia Corinthus* (= kolonie Korinthe, lof van Julius). De stad kreeg een bevolking van vrijgelatenen en veteranen. Het werd de hoofdstad van de provincie Achaïa (zoals de Romeinen een belangrijk deel van Griekenland noemden), en dus de residentie van de stadhouder. Paulus heeft

in het jaar 51-52 na Chr. met één van deze stadhouders, namelijk Gallio, kennis gemaakt (zie Hand. 18:12-17).

We weten dat als gevolg van de diaspora, de verstrooiing (vgl. voor dit woord 1 Petr. 1:1; Jak. 1:1), er ook een Joodse gemeenschap in Korinthe was. Daar woonden Joden zoals het echtpaar Aquila en Priscilla, die zich vanuit Rome in Korinthe hadden gevestigd wegens een maatregel van keizer Claudius (Hand. 18:2). In Paulus' tijd was er ook een synagoge (Hand. 18:4-8), en hadden de Joden er, zoals elders, eigen – al dan niet formeel verleende – bevoegdheden op het terrein van de rechtspraak over minder ernstige vergrijpen (Hand. 18:12-17).

De gemeente te Korinthe

In Handelingen 18 lezen we hoe Paulus vanuit Athene in Korinthe kwam en daar op de sabbatten in de synagoge sprak en zowel Joden als Grieken (proselieten) overtuigde (vs. 4). Door tegenstand van de kant van de ongelovige Joden daartoe gedwongen, predikte de apostel vervolgens onder de heidense bevolking te Korinthe, en dat droeg zegen: 'velen van de Korinthiërs die [hem] hoorden, geloofden en werden gedoopt' (vs. 8). Paulus bleef vervolgens anderhalf jaar in Korinthe om de gelovigen onderwijs te geven in het woord van God.

In de christelijke gemeente te Korinthe zijn vanaf het begin veel problemen geweest. Alleen al uit de eerste brief aan de Korinthiërs blijkt dat er verdeeldheid was (1:10vv.), gebrek aan geestelijke slagvaardigheid in een geval van ernstige immoraliteit (5:1-2), gebrek aan inzicht in het oplossen van onderlinge geschillen (6:1-8). Men had vragen over huwelijk, echtscheiding en seksualiteit (hst. 7), en over het eten van afgodenoffers (hst. 8). Er waren wantoestanden bij de viering van het avondmaal (11:27vv.), en er was chaos in de samenkomst tot onderlinge opbouw (hst. 14). Daarnaast werd er al vroeg dwaalleer verkondigd (hst. 15).

Bij het bespreken van al deze problemen heeft Paulus niet alleen corrigerend geschreven, maar heeft hij ook kans gezien positief en fundamenteel onderwijs te geven. Te denken valt aan zijn onderwijs over de Persoon en het werk van Christus (in vrijwel alle hoofdstukken), over de gemeente als het Huis van

God (hst. 3) en het Lichaam van Christus (hst. 10 en 12), over de positie van de apostelen (hst. 4 en 9), over de praktische verantwoordelijkheid van de gemeente (hst. 5 en 6), over het huwelijksleven en de keuze om wel of niet te trouwen (hst. 7), over man en vrouw in de scheppingsorde van God (hst. 11), over de betekenis van het avondmaal (hst. 10 en 11), over de liefde (hst. 13), over de gang van zaken in de christelijke samenkomsten (hst. 14), over de toekomst (hst. 15), over de financiële ondersteuning aan dienstknechten (hst. 9) en arme medegelovigen (hst. 16).

Filippi

Deze oorspronkelijk door Thraciërs bewoonde stad is in 356 v. Chr. bezet door koning Filippus II van Macedonië (de vader van Alexander de Grote), die de stad naar zichzelf noemde. Dit is de eerste keer in de Griekse geschiedenis dat een stad naar een mens werd genoemd, maar in de wereldgeschiedenis was dit al veel eerder gebeurd (zie Gen. 4:17). Vanaf 168 v. Chr. maakte het gebied waarin Filippi lag, deel uit van het Romeinse rijk. Dit gebied werd in 146 v. Chr. ingericht als de provincie 'Macedonia'. De provinciestadhouder zetelde in Tessalonica.

Filippi als kolonie

Na 42 v. Chr. begon de Romeinse generaal Antonius met de kolonisatie van Filippi. Hij stichtte hier een kolonie voor zijn veteranen. Toen Octavianus in 31 v. Chr. Antonius verslagen had en alleenheerser was geworden, zette hij, inmiddels Augustus geheten, de kolonisatie van Filippi voort en liet er nog meer veteranen wonen. Ook hij noemde de stad naar zichzelf: zij heette nu *Colonia Iulia Augusta Philippensis*. Filippi kreeg nu de bevoorrechte positie van kolonie met stadsrecht: het bestuur van de stad was zelfstandig, d.w.z. niet onderworpen aan dat van de provinciestadhouder.

In een kolonie als Filippi woonden twee soorten mensen:

1. Romeinse burgers uit Italië, die de stad moesten koloniseren.
2. Romeinse burgers uit een provincie, zoals Paulus en Silas, met dezelfde rechten als de onder punt 1 genoemden, nl. vrijstelling van geseling, vrijstelling van arrestatie behalve in ernstige gevallen (zie Hand. 16:37-39; 22:25), en recht op hoger beroep bij de keizer (Hand. 25:11vv.).

Bewoners van koloniën behielden dus hun Romeinse burgerrecht. Dit hield ook in dat zij, als zij toevallig in Rome aanwezig waren op het moment van stemmingen of verkiezingen, hun stem mochten uitbrengen. De Filippiërs

waren trots op hun stad, op hun band met Rome en op hun Romeinse cultuur en wetgeving. Veel inwoners spraken dan ook Latijn. Filippi is wel een reproductie van Rome genoemd.

Kolonisten en christenen

In Filippi zijn bijna uitsluitend Latijnse inscripties gevonden. Als hierop sprake is van de Filippiërs als *cives Romani*, d.i. 'Romeinse burgers', dan wordt er steeds de aanduiding VOL aan toegevoegd. Dit laatste is de afkorting van 'Voltinia tribu', d.i. 'behorend bij het district Voltinia'. Alle burgers in de stad Rome waren geregistreerd in zo'n district. Ook de burgers in koloniën werden collectief aan zo'n district toegewezen en als burgers daarvan geregistreerd. In het geval van Filippi was dit de 'tribus Voltinia'.

Voor elke burger van Filippi was zijn *politeuma* (d.i. burgerrecht) met de 'tribus Voltinia' verbonden. Wie daarin was ingeschreven, had zowel het *politeuma* van Filippi als dat van de Romeinse burger: hij was burger van Filippi én van Rome. In de genoemde 'tribus Voltinia' stonden behalve burgers van de stad Rome en van Filippi ook burgers van andere steden in het Romeinse rijk ingeschreven. Maar alleen de *christenen* in deze steden hadden naast deze registratie in Rome in de 'tribus Voltinia' nog iets anders met de *christenen* in Filippi gemeen, en dat is hun *burgerschap in de hemelen* (Fil. 3:20).

Hun *Romeinse burgerrecht* was door de grote afstand tot Rome weinig meer dan een fictie. Het bijbehorend stemrecht kon immers alleen in Rome worden uitgeoefend. Met het *burgerrecht in de hemelen* was het anders: dit konden de christenen in Filippi en kunnen de christenen van onze tijd feitelijk evenmin uitoefenen, maar *deze toestand is tijdelijk*. Wij verwachten immers de Heer Jezus Christus. Hij is nabij (Fil. 4:5)! Als Hij komt, zal Hij de hemelburgers in staat stellen hun burgerrecht in de hemel ten volle uit te oefenen. Zij zullen vanaf dat moment altijd bij de Heer zijn (vgl. 1 Tess. 4:17). Intussen wandelen zij in overeenstemming met de waardigheid van hun hoofdstad in de hemel.

Dus, om nog even naar de Filippiërs terug te gaan:

- het uitoefenen van het burgerrecht van een Romeins burger in de ‘tribus Voltinia’ was voor een inwoner van Filippi in de praktijk onmogelijk en daardoor bijna fictief.
- het uitoefenen van het burgerrecht van een christen in de hemel is binnenkort reeds mogelijk. Daarom geldt: wie zijn burgerrecht in de hemel weet, hoeft het aardse niet meer na te jagen en geen ‘aardse dingen te bedenken’ (Fil. 3:19).

Beide soorten ‘burgerrecht’ van de christenen in Filippi waren overigens geregistreerd:

- hun *Romeins burgerrecht* stond geregistreerd in de tribus Voltinia in Rome;
- hun *hemels burgerrecht* stond geregistreerd in het boek van het leven (Fil. 4:3).